

Конашевич Ю.З. Виды, принципы и направления деятельности электронного правительства

В статье приведены и рассмотрены варианты восприятия понятия электронного правительства с учетом уже существующих трактовок. Определены принципы и направления деятельности электронного правительства и на основании последнего выделены виды электронного правительства.

Ключевые слова: электронное правительство, государственное управление, государственные органы, информационная система.

Konashевич Y.Z. Types, principles and course of activities of the e-government

The article presented and discussed the concept of e-government concerning already existing treatments. The principles and directions of e-government are defined and on the basis of the latter types of e-government are distinguished in the article.

Key words: e-government, public administration, public bodies, information system.

Стаття надійшла 25 березня 2013 р.

УДК 35.077.92 «1920/1930»

В.Я. Марковський

**ПРАВОВИЙ РЕЖИМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
ТА ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ***

Проведено аналіз мовного законодавства Другої Речі Посполитої, що регламентувало правовий режим української, білоруської та литовської мов на її території в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Ключові слова: мовні відносини, державна мова, мова діловодства та документації, мовне законодавство, мова національної меншини, польська мова, українська мова, білоруська мова, литовська мова, мова подання, мова звернення.

* Продовження статті, опублікованої у «Науковому віснику Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична». – 2012 р. – Випуск 4.

Правовий режим польської мови як державної, та правовий режим мов національних меншин (української, білоруської та литовської) в органах державної влади та місцевого самоврядування Другої Речі Посполитої встановлювався Законом від 31.07.1924 р. № 73 поз. 724 «Про державну мову і мову урядування органів державної влади та органів самоврядування влад адміністративних» (далі – Закон про мову органів державної влади та органів самоврядування) [23].

Характерною особливістю польської мовної політики і, зокрема, вказаного вище Закону, було встановлення різних за обсягом мовних прав для українців, що проживали у Східній Галичині та Волині.

Так само, не однаковий обсяг мовних прав мали українці, що проживали у різних адміністративних одиницях Галичини. Закон про мову органів державної влади та органів самоврядування надавав останнім можливість самостійно вирішувати питання про застосування української мови у роботі їх адміністрацій. Так, у другому абзаці ст. 3 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування зазначено: «в аналогічних випадках *магістрати міст*, що в адміністративному плані виокремлені з повітів, самостійно вирішують питання про допустимість використання у відповідях міських адміністрацій поряд з державною мовою ще однієї з визначених (*Законом – В.М.*) мов».

Адміністрації сільських громад були зобов'язані відповідати сторонам мовою заяви (подання) – відповідно до цієї ж ст. 3 вказаного вище Закону [27, с. 4]. У п. 3-му Розпорядження від 24.09.1924 р. № 85 поз. 820 роз'яснено значення терміну «поряд з державною мовою», використаного у Законі про мову органів державної влади та органів самоврядування: «*Про можливість використання у відповідях, нарадах (засіданнях) та протоколах міських рад* м. Львова (поряд з державною мовою) української мови, а у м. Вільно – мови білоруської, вирішують міські ради цих міст» [25]. У наступних абзацах п. 3-го цього розпорядження ще раз категорично зазначено, що усе діловодство та документація органів влади, яка не є відповіддю на подання та заяви громадян (української, білоруської чи литовської національності), повинно вестися державною мовою, ті ж самі вимоги стосуються і кореспонденції органів місцевого самоврядування.

Незважаючи на, здавалось би, чітке формулювання Закону та Розпорядження щодо переліку установ, які були зобов'язані застосовувати у своїй роботі державну мову, на практиці усе виглядало інакше.

Положення ст. 4 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування формально дозволяли використовувати одну з

мов (українську, білоруську, литовську) у роботі органів місцевого самоврядування, а саме: «На зібраннях (засіданнях) громадських і міських рад, повітових і воєводських соймиків, поряд з державною мовою, можна використовувати мови, дозволені для подання звернень на території воєводств, наведених у ст. 2 цього ж закону» [23]. Також, відповідно ст. 4 Закону, протоколи зібрань, засідань та нарад вказаних органів місцевого самоврядування можна було складати однією з вказаних мов на основі ухвали відповідного органу самоврядування.

Відповідно до ст. 4 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування представницькі органи місцевого самоврядування міст, які були виокремлені з адміністративного підпорядкування повітів, самостійно вирішували питання про використання однієї з мов у своїх засіданнях (до цього переліку, зокрема, потрапило м. Львів).

Ст. 5 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування стосувалася мови офіційних повідомлень, оголошень органів місцевого самоврядування та мови актів органів державної влади. Тексти офіційних оголошень і повідомлень органів самоврядування могли бути складені двома мовами. Підставою для цього ставала ухвала певного органу самоврядування. Поряд з текстом, написаним державною мовою, який мав розміщуватись першим, міг бути розміщений текст й мовою, що використовувалася у поданнях, наприклад, українською [25].

Офіційні повідомлення, оголошення органів державної влади мали бути написані тією мовою, що й повідомлення, оголошення органів самоврядування тієї ж територіальної громади. Тобто місцеві органи державної влади, які хотіли зробити офіційне повідомлення для населення певної територіальної громади, мали зважати на те, яку мову, окрім державної, застосовує орган місцевого самоврядування. У такому разі поряд з текстом державною мовою ці органи повинні були вміщувати текст однією з мов – українською, білоруською або литовською.

Р. Домбчевський зазначає, що якби українці домоглися прийняття представницькими органами місцевого самоврядування ухвал щодо застосування української мови у своїх повідомленнях (оголошеннях), засіданнях, протоколах цих органів, тоді автоматично органи державної влади були б зобов'язані готувати повідомлення та оголошувати свої акти також і українською мовою: «Це дуже важливе положення закону дає можливість надати українським землям український характер» [13, с. 36]. Тобто Закон надав правову можливість органам самоврядування (які знаходились на українських землях) вирішувати питання про застосування поряд з державною також і української мови.

Відповідно до змісту останнього абзацу ст. 5 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування, нормативно-правові акти воєводств та оголошення (повідомлення – *В.М.*) органів державної влади, опубліковані в офіційному Урядовому Віснику Воєводства «...будуть мати поряд з текстом державною мовою, поміщеного на першому місці, також і текст тією мовою, якою, поряд з державною, ведеться протокол сейму. У разі невідповідності змісту текстів (державною і недержавною мовою) автентичним вважатиметься текст, викладений державною мовою» [23]. Однак у Законі нічого не було зазначено з приводу того, хто мав нести відповідальність у випадку помилки чи завідомо неправильного перекладу тексту повідомлення мовою нацменшини.

У 1-му абзаці ст. 7 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування перелічені державні установи, які винятково застосовували тільки державну мову: «Приписи ст. 2–5 Закону не мають відношення до адміністрацій залізниць, пошти, телеграфу й телефону» [23].

Вказану вимогу Закону підтвердив п. 4 Розпорядження від 24.09.1924 р. № 85 поз. 820, де зазначалось, що положення ст. 5 Закону не стосуються органів центральної влади та військової адміністрації, адміністрації залізниць та пошти, телеграфу, телефону: «Повідомлення, оголошення органів влади, зазначених у п. 1-му цього ж розпорядження, на всій території Речі Посполитої мають виконуватися виключно державною мовою» [25].

Вважаємо, що ця норма дискримінувала права національних меншин, зокрема, українців, у тих випадках, коли вони користувалися послугами залізниць, пошти, телеграфу й телефону. Усі оголошення, повідомлення, що розміщені на території цих установ робилися виключно польською мовою. Відтак українцеві, який досконало не знав польської мови, зорієнтуватись було важко. Окрім цього, в ст. 7 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування вказувалося, що для порозуміння з непольським населенням «у разі потреби і можливості» «допускалось» усне використання рідної мови місцевого населення в квиткових касах залізничних станцій та на пошті [23]. З тексту Закону та Розпорядження випливало те, що польськомовне населення мало права, гарантовані цим Законом, а непольське населення на залізниці та пошті могло сподіватися лише на «усне порозуміння», та й то тоді, коли є на те «потреба і можливість». Відтак ця норма Закону прямо порушувала конституційну норму про рівність усіх громадян держави перед правом (Законом) – ст. 96 Конституції Польщі від 1921 р [21].

Ст. 6 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування стосувалась листування (кореспонденції) між органами місцевого самоврядування. Відповідно до вказаної статті, органи місцевого самоврядування могли на підставі своєї ухвали у листуванні між собою використовувати не тільки державну мову, але й мову, що дозволена на певній території, відповідно до вимог ст. 2 Закону. Це положення було одним із небагатьох, які надавали деякі правові можливості українським громадам у сфері мовних відносин. Разом з тим у п. 5 Розпорядження від 24.09.1924 р. роз'яснювалося, що адміністрація органу місцевого самоврядування, надсилаючи листа до того чи іншого органу самоврядування недержавною мовою, не має права вимагати, щоб відповідь їй була надіслана тією ж мовою [25].

Ст. 8 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування вказувала на те, що сфера використання німецької мови на території Познанського та Поморського воєводств буде визначена окремим законом. Закон, який визначав порядок застосування мов в органах влади та органах місцевого самоврядування на території Шлезького воєводства, був прийнятий 16.01.1923 р. [20, s. 111].

Як вже було зазначено, згідно зі ст. 9 Закону про мову органів державної влади та органів самоврядування контроль за виконанням Закону було покладено на Голову Ради міністрів Польської держави [23].

У заключній 10 ст. містилася норма про набрання чинності цього Закону з 01.10.1924 р. і втрату чинності усіх попередніх нормативно-правових актів, що регулювали сферу мовних відносин у Галичині: «Рівночасно втрачають силу постанови, які регулювали до цього часу справи, що охоплені приписами цього закону на терені Речі Посполитої, за винятком території воєводств Шлезького, Познанського та Поморського» [23]. Тут вкажемо, що в судових процесах, де розглядалися питання застосування державної та недержавної мов, суди в обґрунтування своїх рішень посилались на нормативно-правові акти у сфері мови вже не існуючої Австрійської імперії [30, арк. 56]. Таким чином, Вищий адміністративний суд Польщі прямо порушував положення, що містилося у ст. 10 вказаного вище Закону.

Досліджуючи питання мови державних установ на території Галичини та Волині у Другій Речі Посполитій, зокрема питання мови в таких інституціях, як пошта і телеграф, вкажемо на Розпорядження міністерства промисловості й торгівлі від 18.01.1926 р. про адресування листів, телеграм, замовлення телефонних розмов та використання мов у роботі телеграфного та телефонного зв'язку [31]. Фактично усі вимоги цього Розпо-

рядження зводились до використання лише державної мови у роботі цих установ. І тільки у п. 3-му розпорядження вказувалося, що адреси листів можуть бути написані кирилицею (українською мовою), якщо той, хто адресує, і той, кому адресують листа, перебувають на теренах Львівського, Тернопільського, Станіславівського, Волинського і Поліського воєводств. Проте назва місця призначення у будь-якому разі мала подаватися латинськими літерами. У всіх інших випадках, відповідно до вимог Розпорядження адресування листів, посилок здійснювалося лише державною мовою. У разі недотримання вимог щодо мови кореспонденції листи чи посилки заборонялось реєструвати та пересилати.

Відповідно до параграфу 4-го вказаного розпорядження у тексті телеграм можна було використовувати будь-яку європейську мову, аналогічно у телефонних розмовах [31].

Висновки. Отже, Закон «Про державну мову і мову урядування органів державної влади та органів самоврядування влад адміністративних» від 31.07.1924 р. визначав правовий режим польської, української, білоруської та литовської мов в органах місцевого самоврядування, законодавчих та виконавчих органах влади. Цей нормативно-правовий акт мав локальний характер дії, оскільки регулював правовий режим вказаних мов на території східних та південно-східних воєводств Другої Речі Посполитої, а саме: Львівського, Станіславівського, Тернопільського, Волинського, Поліського, Новоградського, Віленського та Білостоцького воєводств. Кожна зі згаданих в Законі національних меншин могла застосовувати рідну мову у відносинах тільки з місцевими органами влади і лише на чітко окресленій території. Відтак представники національних меншин, наприклад українці, які проживали поза територією воєводств Галичини і Волині, були позбавлені будь-яких мовних прав. Цей Закон встановлював права та обов'язки громадян у сфері застосування державної мови (польської), а також права й обов'язки громадян цієї держави щодо сфер використання недержавної мови, зокрема, української. Фактично мовні права українців (так само, як білорусів чи литовців) були обмежені можливістю подання звернення українською мовою до місцевих органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Службові особи органів місцевої влади були зобов'язані прийняти такі звернення і відповісти тією ж мовою на звернення громадян, хоча й з певними *обмеженнями такого права громадян*. Одні обмеження стосувались права отримати відповідь рідною мовою для українців Волині, які мали додатково висловити таку вимогу. Інші обмеження такого права стосувались мешканців

міст, що мали окремий адміністративний статус, як, наприклад, Львів. У містах з окремим правовим статусом, можливість отримувати відповідь українською мовою на своє подання (заяву) залежала від рішень міської влади, яка самостійно постановляла, чи можна надавати громадянам відповідь на їхні звернення (подання, заяву) рідною мовою. Вважаємо, що це порушувало конституційний принцип рівності громадян Другої Речі Посполитої перед Законом і тому суперечило конституційним принципам мовної політики Другої Речі Посполитої.

Закон про мову органів державної влади та органів самоврядування формально надавав певні повноваження щодо використання мов національних меншин органам місцевого самоврядування. Останні мали право приймати рішення про можливість використання у своїй роботі, поряд з державною, ще одну з мов – українську, білоруську чи литовську, на основі ухвали відповідного органу місцевого самоврядування. Відповідно до Закону використання, поряд з державною мовою, вказаних мов дозволялося під час зібрань та засідань органів місцевого самоврядування, зокрема, для ведення протоколів цих зібрань. Листування між собою на території, яка була визначена ст. 2 Закону, органи місцевого самоврядування могли здійснювати не тільки державною мовою, а й однією з трьох мов національних меншин. Адміністрації сільських гмін відповідали заявникам тільки мовою подання.

Що стосується офіційних повідомлень, оголошень органів місцевого самоврядування та мови актів органів державної влади, то тут Закон надавав органам місцевого самоврядування право вирішувати питання про використання, окрім державної, ще однієї з трьох мов (української, білоруської чи литовської) – через прийняття відповідної ухвали. Зокрема, тексти повідомлень та оголошень органів місцевого самоврядування поряд з польською мовою, могли містити й текст недержавною мовою. Залежно від прийнятого органом місцевого самоврядування рішення повідомлення та оголошення органів державної влади мали розміщуватись двома мовами, поряд з державною міг бути переклад однією з мов. Натомість, залежно від рішення, прийнятого воєводським сеймиком про використання, поряд з державною, ще однієї з трьох мов національних меншин, мало вирішуватись питання про видання офіційних урядових воєводських вісників двома мовами – польською та мовою меншини (українською, білоруською чи литовською).

Таким чином, надаючи деякі повноваження органам місцевого самоврядування щодо використання мов національних меншин, вищі органи влади знімали з себе відповідальність та обов'язки щодо ви-

дання офіційних актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування мовою національних меншин.

1. Ткаченко Є.В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин: монографія / Є.В. Ткаченко. – Харків: ФІНН, 2010. – 336 с.

2. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 398 с.

3. Колісник В. Правове регулювання мовних відносин в Україні та проблеми його подальшого удосконалення / В. Колісник // Вісник академії правових наук України. – 1998. – № 4. – С. 81–91.

4. Західно-Українська Народна Республіка, 1918–1923: документи і матеріали: у 5 т. / кер. роботи і відп. ред. Олександр Карпенко; уклад. Олександр Карпенко, Катерина Мицан. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. – Т. 2: Державотворчі й адміністративно-організаційні процеси. – 708 с.

5. Левицький К. Про права рускої мови / Кость Левицький. – Львів: друкарня НТШ, – 1896. – 33 с.

6. Лукич В. Руський правотар домовий / В. Лукич, Ю. Семигинівський. – Львів, 1885. – 42 с.

7. Здерковський М. Права рускої мови в ц.к. судах та державних прокуратуріях / Мирослав Здерковський. – Львів, 1909. – 41 с.

8. Дністрянський С. Права рускої мови у Львівському університеті / Станіслав Дністрянський. – Варшава, 1905. – 38 с.

9. Гаварецька М.І. Законодавче закріплення правового статусу української мови / М.І. Гаварецька // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 43–47.

10. Sprawozdania stenograficzne z posiedzen Sejmu Krajowego Galicyjskiego we Lwowie. – Lwow, 1861. – 541 s.

11. Starzynski St. Sprawa jezyka panstwowego w Austryi / St. Starzynski. – Lwow, 1884. – 105 s.

12. Кульчицький В. Шовіністична політика крайової шкільної ради в Галичині / В. Кульчицький, Л. Присташ // Вісник ЛНУ, серія юридична. – 2002. – Вип. 37, – С. 116–120.

13. Домбчевський Р. За право мови / Роман Домбчевський. – Львів: Діло, 1934. – 88 с.

14. Волошин М. Права української мови (в законодавстві Австро-Угорської монархії, а тепер у законодавстві Речі Посполитої Польської) / М. Волошин // «Життя і право» – 1928 – Ч. 1. – С. 36.

15. Перфецький Р. Постанови Версальського договору (про охорону шкільництва непольських народів в Польщі) / Роман Перфецький // Життя і право. – 1929 – Ч. 4. – С. 27–28.

16. Коссак О. Уваги до закона про державну мову з 31.07.1924. № 73. поз. 724. / О. Коссак // Життя і право. – 1929 – Ч. 4. – С. 47.

17. Левицький К. В боротьбі за права рідної мови / Кость Левицький // Життя і право. – 1932 – Ч. 2. – С. 37–38.

18. Давидовський Л. Міжнародна охорона національних меншостей / Людомил Давидовський. – Львів: НТШ, 1929. – 69 с.

19. Сливка Ю.Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії / Ю.Ю. Сливка. – К.: Наукова думка, 1985. – 270 с.
20. Zieleniewski L. Ustawodawstwo jezykowe Rzeczypospolitej Polskiej / Leon Zieleniewski. – Warszawa, – 1930. – 204 s.
21. Dz.URP.1921. Nr.44 poz. 267.
22. Dz.URP.1935. Nr.30 poz. 227.
23. Dz.URP.1924. Nr.73 poz. 724.
24. Dz.URP.1924. Nr.78 poz. 757.
25. Dz.URP.1924. Nr.85 poz. 820.
26. Dz.URP.1925. Nr.8 poz. 59.
27. Три закони про вживання мов: української білоруської та литовської в адміністрації, самоврядуваннях, судах, прокураторських урядах, нотаріаті та школах Речі Посполитої Польської / перекл. Ю.С. Кириченка. – Варшава, 1924. – 15 с.
28. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929 / Ryszard Torzecki. Kraków: Wydaw. Literackie, 1989. 467 s.
29. Юхим'юк О. Захоплення західноукраїнських земель Польщею 1919–1923 рр. (міжнародно-правові аспекти) / О. Юхим'юк // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали VIII регіональної науково-практичної конференції (13–14 лютого 2002 р.) – С. 64–66. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://law.lnu.edu.ua/uploads/media/Conferenc_2002_02.pdf.
30. ЦДІА України у Львові. – Ф. 205. Оп. 1 справа № 10. – 76 арк.
31. Dz.URP.1926. Nr.7 poz. 51.

Марковский В.Я. Правовой режим украинского языка в органах государственной власти и органах местного самоуправления Второй Речи Посполитой

Проведён анализ языкового законодательства Второй Речи Посполитой, которое регулировало правовой режим украинского, белорусского и литовского языков на её территории, в органах государственной власти и органах местного самоуправления.

Ключевые слова: языковые отношения, государственный язык, язык делопроизводства и документации, языковое законодательство, язык национального меньшинства, украинский язык, белорусский язык, литовский язык, язык обращения.

Markovskiy V.Ya. Legal regime of the Ukrainian language in state organs and organs of the local self-government of Rich Pospolyta II

The article deals with the analysis of the language legislation of Rich Pospolyta II that regulated legal regime of the Ukrainian, Byelorussian and Lithuanian languages on its territory in the state organs and organs of local self-government.

Key words: language relations, the language of office work and documentation, language legislation, language of national minority, Polish, Ukrainian, Byelorussian, Lithuanian, language of submitting, language of application.

Стаття надійшла 5 листопада 2012 р.